

De vier scenario's

De vier scenario's *Global Niches*, *Made in Overijssel*, *Zelfverzorgend Overijssel* en *Overijssel in Buitenlandse Handen* beschrijven verschillende visies op de ontwikkeling van de Overijsselse economie. De vier scenario's in vogelvlucht.

scenario 1 Overijssel in Buitenlandse Handen

China heeft zich ontwikkeld tot een stabiele grootmacht en een natie die voorop loopt. China is niet meer het goedkope productieland. De EU speelt een rol in de marge. Overijsselse bedrijven zijn in buitenlandse handen. De relatie tussen het bedrijfsleven en de Overijssel maatschappij wordt steeds minder hecht.

LOCAL FOR GLOBAL

GESLOTEN NETWERK

OPEN NETWERK

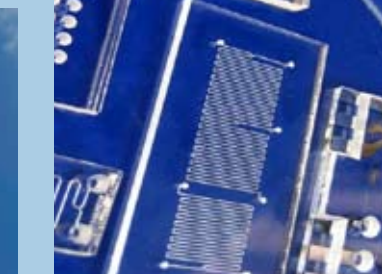
1) China en India, de nieuwe automakers.

LOCAL FOR LOCAL

3) Ondernemende Universiteit.

4) Zonnepanelen Solar Team Twente, Solar Challenge, 2009.

6) Ouderwoningen Deventer.

7) Rentenieren.

9) Overijsselse bouwbedrijven Te Pas en Wessels bouwen 70 m hoge Martinez Toren in nieuw zakencomplex van Almire.

10, 11) Ultrafiltrateunits van Norit X-Flow (Enschede).

12) Kunstgras (TenCate).

Feiten en mythen

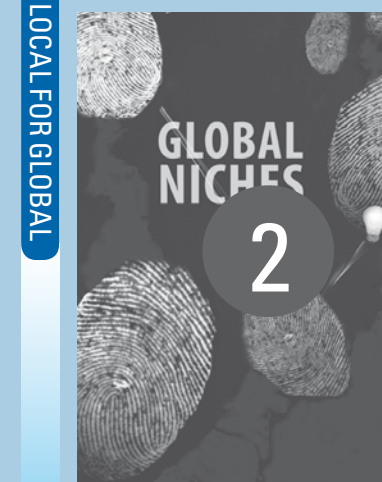
In welke sector is in Overijssel het meeste werk? Zijn er verschillen tussen de Overijsselse regio's? En als je wilt telewerken, moet je dan bij een groot of juist een klein bedrijf zijn? De achtergrondinformatie die verzameld is ten behoeve van de toekomstverkenning kunt u vinden op de website. Hieronder een kleine selectie van wat feiten en mythen.

scenario 2 Global Niches

Dankzij de G20 groeit de wereld economie na 2011 weer. Nederland haakt aan. Het lukt Overijsselse bedrijven, vaak MKB, om wereldspelers te worden in hele specifieke niches. Veel Nederlandse regio's hebben een voortrekkersrol bij de ontwikkeling van duurzame energie en het hergebruik van materiaal.

LOCAL FOR GLOBAL

GESLOTEN NETWERK

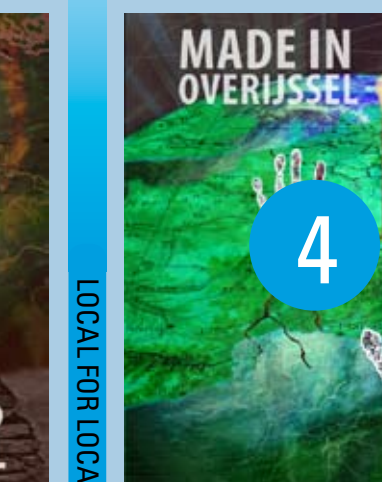
OPEN NETWERK

6) Ouderwoningen Deventer.

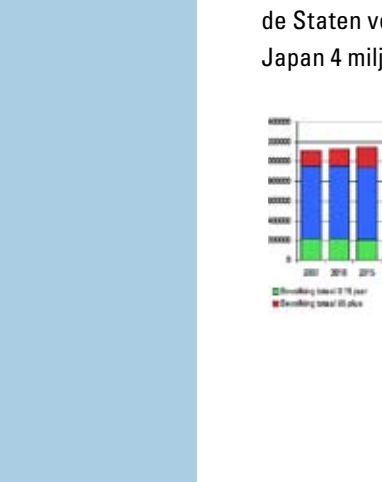
7) Rentenieren.

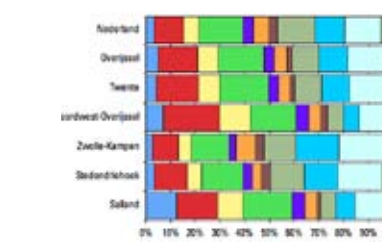
9) Overijsselse bouwbedrijven Te Pas en Wessels bouwen 70 m hoge Martinez Toren in nieuw zakencomplex van Almire.

10, 11) Ultrafiltrateunits van Norit X-Flow (Enschede).

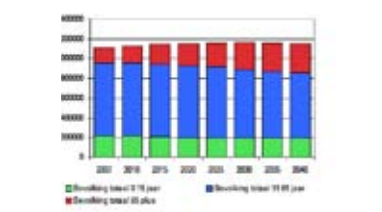

12) Kunstgras (TenCate).

• **Nederland heeft moeite om de kenniseconomie vorm te geven.**

feit
Eurostat heeft onderzocht hoeveel studenten een innovatieve of creatieve studie volgen per land. Voorbeelden van die studies zijn natuurkunde, wiskunde, scheikunde, informatica en computertechnologie. Nederland heeft 572.000 studenten die een innovatieve studie volgen. In de Verenigde Staten volgen bijna 17,5 miljoen studenten een innovatieve studie, in Japan 4 miljoen.

• **Het MKB is de grootste werkgever in Overijssel.**

feit
99% van de bedrijven in Overijssel behoort midden- of kleinbedrijf. 64% van de Overijsselse beroepsbevolking werkt in het midden- en kleinbedrijf.

scenario 3 Zelfverzorgend Overijssel

Opkomende economieën als India en China nemen het voortouw in het herstel van de economie. De Overijsselse economie draait om de maakindustrie. De afzetmarkt is vooral regionaal. De EU behoudt haar positie in de wereld economie en blijft het ontmoetingspunt tussen Oost en West.

• **Er zijn grote verschillen tussen de Overijsselse regio's.**

feit
In Twente, Salland en noordwest Overijssel hebben de agrarische sector, industrie en bouwrijverheid een veel groter aandeel in de economie dan in Nederland als geheel. Zwolle-Kampen en de Stedendriehoek hebben duidelijk een andere structuur.

• **In Overijssel ligt het werkloosheidscijfer hoger dan het landelijk gemiddelde.**

feit
Het werkloosheidspercentage van Overijssel ligt sinds 2004 boven het landelijk gemiddelde. Volgens prognoses uit de Staat van Overijssel (2009) blijft dit ook de komende vier jaar zo, met een dieptepunt in 2011 met een werkloosheid van 9,4%. Dan is de werkloosheid op het peil van 2004. Landelijk is de werkloosheid dan 9,2%. Waarschijnlijk daalt de werkloosheid na 2011. Alleen Twente blijft boven het landelijk gemiddelde. De verwachting is dat 12,2% van de beroepsbevolking in 2011 werkloos is.

• **Het MKB is de grootste werkgever in Overijssel.**

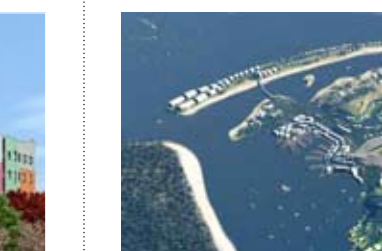
feit
99% van de bedrijven in Overijssel behoort midden- of kleinbedrijf. 64% van de Overijsselse beroepsbevolking werkt in het midden- en kleinbedrijf.

13) Nieuwbouw Isalaklinieken, Zwolle (Art-Impression).

14) MESA+ ontwikkelt "nanozeven". De cilinder is voorzien van een hybride membraan, van enkele tientallen nanometers dik. In de inzet: de samenstelling van de laag met de poriën. Uit het buisje (rechts) komen slechts de watermoleculen die uit de oplossing zijn 'gezeefd'.

15) Vlees, waarin vetcellen (rood) en collageenvezels (groen), CARS-microscopie van M. Jurna, MESA+.

16) Export ingenieursdiensten: "Federation Island", kunstmatige archipel voor de kust van de Russische Olympische stad Sochi. Het Deventer Adviesbureau Witteveen+Bos maakt deel uit van een Nederlands consortium.

• **Grote bedrijven in Overijssel zijn private bedrijven die sterk geworteld zijn in de regio.**

mythe
Van de twintig grootste werkgevers in Overijssel behoren er vijftien tot de publieke sector. Van de vijf grote private bedrijven zijn er vier in buitenlandse handen.

• **Het aantal ZZP'ers stijgt snel.**

feit
Op 1 januari 2009 waren er ruim een half miljoen ZZP'ers in Nederland. Bijna tien procent van hen is werkzaam in de bouwrijverheid. Ook in de landbouw, onroerend goed en – de laatste tijd steeds vaker – de zorg zijn veel ZZP'ers actief.

• **Vooraf in kleine bedrijven kunnen werknemers telewerken.**

mythe
Telewerken komt het meest voor in grote bedrijven (meer dan 250 werknemers). In 2007 werkt 90% van de medewerkers in grote bedrijven regelmatig thuis. Bij kleine bedrijven (minder dan 50 werknemers) is het aandeel telewerkers in dezelfde periode 43%. Gemiddeld werkt een thuiswerker één dag per week thuis.

• **De werkgelegenheid in de kennisintensieve maakindustrie daalt.**

feit

• **Nieuwe bedrijven zijn de motor voor economische groei in Overijssel.**

mythe
De meeste economische groei wordt gerealiseerd door bestaande bedrijvigheid.

• **Overijssel is niet in staat de hoger opgeleiden vast te houden. Er is een braindrain.**

mythe
Na hun studie verlaten veel jongeren de provincie. Later in hun loopbaan, komen veel hoger opgeleiden weer terug naar Overijssel, zo blijkt uit statistieken. Daarmee het effect van de braindrain weer teniet gedaan. Aan de andere kant is er de ervaring van een Twents bedrijf in de kennisintensieve maakindustrie, dat 80% van zijn kenniswerkers uit Oost-Europa haalt. We missen kennelijk aantrekkingskracht voor Nederlandse hoogopgeleide werknemers.

• **Toerisme kan de vermindering aan werkgelegenheid in andere sectoren opvangen.**

mythe
De bijdrage van toerisme en recreatie aan de economie en werkgelegenheid van de regio is beperkt. Maar 6,4% van de totale werkgelegenheid in Overijssel is te vinden in toerisme en recreatie. Het landelijk gemiddelde is 7,1%.

17) Ponypark Slagharen.

18) Dickens Festijn Deventer.

Deze publicatie geeft een impressie van de resultaten van de toekomstverkenning Lokale Economie van het Trendbureau Overijssel, en bevat een korte samenvatting van de toekomstverkenning. Deze samenvatting bestaat uit:

- een beschrijving van vier scenario's voor de economie in Overijssel
- een selectie van feiten en mythes over de Overijsselse economie
- een Trendpanorama met de belangrijkste huidige trends
- een samenvatting van een toekomstige beleidsagenda

De hele toekomstverkenning is te vinden op onze website www.trendbureauoverijssel.nl/economie. Voor een uitgebreidere toelichting op deze toekomstverkenning en voor een verantwoording van activiteiten en gebruikte bronnen, zie het bijgevoegde boekje.

Het Trendbureau Overijssel is een onafhankelijk bureau dat toekomstverkenningen maakt. Het bureau is een initiatief van de provincie Overijssel.

Informatie via trendbureau@overijssel.nl en www.trendbureauoverijssel.nl.

Uitgever: Trendbureau Overijssel, januari 2010

Eindredactie: Minsstrone, Rotterdam

Vormgeving en beeldredactie: idB[zsedM], Deventer

Illustraties scenario's en trends: Jantine van der Top

Druk: Waanders, Zwolle.

©Trendbureau Overijssel

20) Wuhan, juni 2009. Afstudeerceremonie van 6800 studenten van de Huangzhong University of Science and Technology.

Trends in de economie van Overijssel

Het Trendbureau Overijssel heeft een groep deskundigen gevraagd wat zij de belangrijkste economische trends vinden. Dat zijn deze zeven trends geworden. Hier worden ze kort beschreven, op de website is het Trendpanorama uitgebreid uitgewerkt. De trends voor de komende jaren op een rij.

1 Economische Crisis

- Economische crisis
- Globalisering
- Opkomende BRIC-landen
- Randstad
- Demografie
- Grondstoffenschaarste
- Het Nieuwe Werken

De economische crisis leidt tot minder werkgelegenheid en inkomen in Overijssel. Zo worden de bouw en de industrie hard getroffen nu de economie minder hard groeit. Ook de aangekondigde bezuinigingen in de publieke sector krijgen grote impact. In Overijssel zijn er ook sectoren en bedrijven die juist groeien.

2 Globalisering

Door globalisering raken landen over de hele wereld steeds meer met elkaar verweven. Zo is Nederland als open economie sterk afhankelijk van transport en de export van goederen en diensten. Ook bedrijven zijn actief op de wereldmarkt, vaak in gespecialiseerde deelmarkten.

3 Opkomende BRIC-landen

Het economische en politieke zwaartepunt verschuift naar de opkomende BRIC-landen, Brazilië, Rusland, India en China. Soms worden Mexico, Zuid-Afrika, Oost-Europa en Turkije ook genoemd. Met de opkomst van de BRIC-landen verschuiven ook de handelsstromen, internationale productieketens en politieke banden.

4 Randstad

De Randstad is op dit moment bepalend voor de internationale concurrentiepositie van Nederland. Het is de vraag of de Randstad die positie houdt, nu het zwaartepunt in de wereld-economie verschuift. Die kan gevolgen hebben voor de positie en oriëntatie van Overijssel.

5 Demografie

De komende jaren stopt een belangrijk deel van de Overijsselse beroepsbevolking met werken. Daardoor kunnen tekorten ontstaan op de arbeidsmarkt. Aan de andere kant betekent de vergrijzing ook nieuwe afzetmarkten.

6 Grondstoffenschaarste

Er dreigt een grondstoffenschaarste. De klimaatverandering heeft invloed op het weer en de waterhuishouding en daardoor op de voedselvoorziening. Door het tekort aan grondstoffen komt er meer aandacht voor lokale producten. Maatschappelijke waarde en milieubelasting worden belangrijke drijfveren in besluitvorming van bedrijven.

7 Het Nieuwe Werken

De periode dat mensen op vaste tijden op een vaste plek hun werk doen, maakt plaats voor Het Nieuwe Werken. Deze verandering is bijvoorbeeld te zien aan de toename van het aantal telewerkers.

Agenda voor de toekomst

In de toekomstverkenning zoekt het Trendbureau Overijssel naar beelden van de economische structuur in Overijssel in 2030. Hieronder vindt u de belangrijkste conclusies samengevat. U kunt ze verder lezen op www.trendbureauoverijssel.nl/economie.

Effecten van de crisis

• Regio's

Overijssel staat weliswaar bekend als 'het gemiddelde Nederland', maar dat geldt niet voor de afzonderlijke regio's Twente, Salland, noordwest Overijssel, Deventer-Stedendriehoek en Zwolle-Kampen. Iedere regio is op zijn eigen manier kwetsbaar voor bijvoorbeeld economische crises en demografische veranderingen.

• MKB-netwerken

De Overijsselse economie is een netwerk van kleinere bedrijven: 99% van de bedrijven is een MKB-bedrijf met minder dan 100 werknemers. Het MKB is daarmee een belangrijke werkgever in de provincie. Het kan voor de overheid nuttig zijn om deze bedrijven goed in kaart te brengen.

• Kwetsbare clusters

Er zijn regio's waarin kwetsbare clusters bedrijven zijn. Bijvoorbeeld de bouwsector in Twente, maar ook de overheid. In Overijssel zijn de belangrijke grote werkgevers immers te vinden in de publieke sector. De overheid bezuinigt de komende jaren flink. Dat heeft gevolgen voor de uitgaven en werkgelegenheid in de publieke sector en voor de toeleveranciers.

Na de crisis

• Opkomende economieën

China, India, Rusland en Brazilië worden de nieuwe economische grootmachten. Wat betekent dit voor de positie van Europa en van Nederland op de wereldmarkt? De toenemende consumptie in de zogenaamde BRIC-landen betekent dat grondstoffen schaars worden en de energieprijzen stijgt. Er zijn ook economische kansen: welke producten maakt Overijssel straks voor de nieuwe markten?

• Duurzaamheid

Klimaatverandering, grondstoffenschaarste en de economische crisis hebben gezorgd voor discussie over het economische systeem. Het denken in termen van materiële en financiële winst lijkt achterhaald. Nieuwe waarden zijn kwaliteit, toegevoegde maatschappelijke waarde en minimale belasting van het milieu. Welke kansen liggen er voor de duurzame economie in Overijssel?

• Demografie

De beroepsbevolking krimpt en Overijssel vergrijsd. De vraag naar zorg neemt toe. Dat biedt kansen, bijvoorbeeld door meer banen, maar het legt ook druk op het zorgbudget. Het is niet duidelijk wat verwachte krimp van de beroepsbevolking in de praktijk betekent. Komen er meer arbeidsmigranten? Biedt computertechnologie oplossingen?

• Innovatie

Door de sleutelrol van het MKB in Overijssel, is het belangrijk dat er aandacht voor innovatie in deze sector is. Een snelle vertaalslag van wetenschap naar toepassingen in het bedrijfsleven, met name het MKB, is be-

langrijk. Samenwerking tussen hogescholen, ROC's en het bedrijfsleven is essentieel. Naast technische innovatie zorgt ook sociale innovatie voor een verschuiving in de economie. Bedrijven moeten open lerende netwerken worden waar kennis en ervaring snel gedeeld wordt.

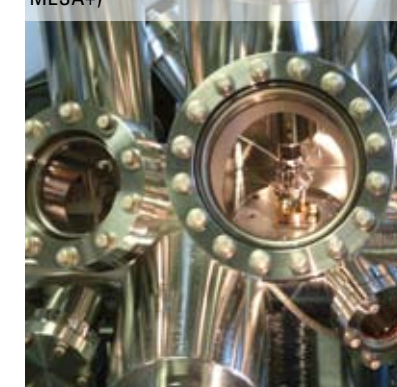
• Randstad

Nu de Randstad internationaal minder belangrijk wordt en de positie van de mainports verslechtert, is het belangrijk om na te denken over alternatieven voor de Randstad.

• Het Nieuwe Werken

De arbeidsmarkt wordt steeds flexibeler. Zo werken mensen steeds minder alleen binnen hun eigen organisatie, maar vormen ze met buitenstaanders een projectteam per opdracht. Ook groeit het aantal ZZP'ers explosief. Het Nieuwe Werken heeft gevolgen voor de inrichting van de ruimte, huisvesting en organisatiestructuren. De vraag is hoe Overijssel de ideale locatie wordt voor vestiging en samenwerking voor Het Nieuwe Werken.

31) Meetopstelling voor onderzoek naar nieuwe opslagmedia met extreem hoge dichtheid met bits op nanometerschaal bij MESA+)

Verantwoording

De verkenning naar de toekomst van de economie van Overijssel is gestart met een interviewronde bij bedrijven en overheden in de verschillende Overijsselse regio's. Centrale vraag was de impact van de economische crisis op Overijssel. Ook hebben we gesprekken gevoerd met deskundigen van de Rijksuniversiteit Groningen, het Planbureau voor de Leefomgeving, hogeschool Saxion en de Universiteit Twente. Op basis van deze interviews en gesprekken hebben we trends vastgesteld en vier scenario's opgesteld. De economie van Overijssel hebben we verder geanalyseerd met gegevens van de Rabobank en de provincie Overijssel. Bureau HX heeft een historische schets van de provincie Overijssel gemaakt. In bijeenkomsten met overheden en bedrijven in de regio's in Overijssel zijn de trends en scenario's getoetst.

Tineke Bakker, lid programmaraad

'Economie is leidend voor alle keuzes'

De programmaraad functioneert als het bestuur van het Trendbureau Overijssel. Alle vijf de leden zijn actief in de Overijsselse maatschappij. Een van hen is Tineke Bakker, ondernemer en voorzitter van VNO-NCW Midden.

• De programmaraad stelt vast welke onderwerpen het Trendbureau onderzoekt. Waarom een toekomstverkenning economie?

'In deze tijd ligt het voor de hand dat alles over economie gaat. In het maatschappelijk debat zou dat leidend moeten zijn voor alle andere keuzes die gemaakt moeten worden.'

• Het Trendbureau levert een bijdrage aan het maatschappelijk debat in de provincie. Wat is de meerwaarde voor het bedrijfsleven?

'Het Trendbureau maakt trefzekere, maar enigszins filosofische toekomstverkenningen en trendbeschouwingen. Ik zou dat graag nog wat specifieker voor Overijssel willen zien, bijvoorbeeld vanuit de specifieke Overijsselse sectorstructuur. Als sociale partners zijn we via de Overijsselse SER bezig om volgend jaar zo'n exercitie te maken. We doen dat graag samen met het Trendbureau.'

• Als voorzitter van VNO-NCW Midden kent u het Overijsselse bedrijfsleven goed. Wat is kenmerkend?

'De structuur van het bedrijfsleven in Overijssel is niet een gemiddelde weerspiegeling van de Nederlandse economie. Er zijn veel bedrijven in de (toeleverende) bouw en de logistiek. Verder zijn er grote verschillen per regio. Overheid, zakelijke dienstverlening en zorg zie je vooral in en om Zwolle, industrie en bouw in noordoost Overijssel en in Twente industrie.'

• Met uw eigen bedrijf doet u veel zaken met China en Oost-Europa. Wat is uw advies aan bedrijven die ook willen gaan exporteren?

'Export is de kurk waar een groot deel van de Overijsselse economie op drijft. Ik adviseer ondernemers om zich vooral op de nieuwe exportmarkten te oriënteren. Bijvoorbeeld via een netwerk of ketenvorming. Schroom niet om hulp in te roepen van gespecialiseerde dienstverleners of een agent ter plaatse.'

—
Wilt u weten wat het Trendbureau voor uw organisatie kan betekenen? Neem dan contact op met Hans Peter Benschop, 06 21 12 36 25, hp.benschop@overijssel.nl.

21) Werkloosheid.

22, 23) Wereldwijd transport van goederen en data.

24) Shanghai by Night.

25) Plan voor varkensflat in het Amsterdams havengebied.

26) Thuiszorgrobot.

28) Salland, aspergeland.

29, 30) Het Nieuwe Werken.

Verkenningen voor economie beslissers